

КОРРУПЦИЯГА ОИД ЖИНОЯТЛАРНИ ФОШ ҚИЛИШ ВА ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ЖАМОАТЧИЛИК ЁРДАМИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Хушвактова Нодира Акрамовна

*Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлиги Академияси Олий
таълимдан кейинги таълим факултети докторанти
E-mail: akbaraliramazonovich@gmail.com*

Аннотация: Мақола жамиятимиз ва давлат бошқаруви соҳаси, унинг тараққиёти учун катта хавф туғдирадиган коррупцион жиноятларни фош этиш ва уларни тергов қилишда жамоатчилик иштирокини таъминлаш масалаларига бағишланади. Муаллиф томонидан мазкур турдаги жиноятларни тергов қилишда ишни судга қадар юритишга масъул давлат органларининг жамоатчилик билан ҳамкорлик қилиш заруратлари ва шартлари тўғрисида фикр юритилган. Шунингдек, ишни судга қадар юритишда тергов органлари ва жамоатчилик ҳамкорлигининг самарадорлигини оширишнинг ҳуқуқий асослари ва аҳамияти тавсифланган.

Таянч сўзлар: коррупция, жиноят-процессуал муносабатлар, ишни судга қадар юритиш, жамоатчилик, ҳамкорлик, рағбатлантириш.

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Шу жумладан, давлатнинг қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, тинчлик ва хавфсизликни ишончли ҳимоя қилиш функциясининг бажарилишида жамоатчиликнинг фаол иштироки таъминланиши лозим.

Бугунги кунда жамият ҳаётининг барча соҳаларида инсониятнинг, фуқаролар бирлашмаларининг, турли ташкилот-ларнинг ўзаро ҳамкорлигисиз бирор бир ижобий натижага эришиш қийин. Бундай ҳамкорликка бўлган эҳтиёжнинг кучайишига, айниқса, бугунги глобаллашув жараёнлари катта таъсир кўрсатмоқда [1; 34].

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеясининг 2015 йил сентябрида «Барқарор ривожланиш» бўйича ўтказилган саммитида қабул қилинган 70-резолүциясига мувофиқ барқарор ривожланиш мақсадларида ҳам айнан давлат бошқарувининг барча шаклларида халқ

иштироки ва ошкораликнинг таъминланиши зарурлиги кўрсатилган [2]. Зеро, ошкоралик ва жамоатчилик иштироки демократиянинг энг муҳим хусусиятидир [3; 67].

Жамоатчилик вакилларининг содир этилган ёки тайёрланаётган жиноят тўғрисидаги хабар билан мурожаат қилишлари ва уларни бартараф этишда иштирок этишларини қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш ўта муҳим ҳисобланади. Чунки фуқароларнинг фаол ёрдамисиз жиноятларни аниқлаш, очиш ва уларга қарши кураш ҳеч қачон самарали бўлмайди.

Хусусан, мамлакатимизда коррупцияга қарши кураш соҳасига жамоатчилик вакилларини жалб этиш учун кўплаб норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинмоқда. Улардан бири, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги «Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 829-сонли Қароридир [4].

Фикримизча, мазкур Қарорнинг қабул қилиниши Ўзбекистон Республикасини нафақат давлат сиёсати, балки халқаро майдондаги мустақил субъект сифатидаги нуфузининг ошиши ва ўз олдидаги мажбуриятларини бажариши учун яна бир илдам қадам бўлди. Чунки, Олий Мажлис томонидан ратификация қилинган «Коррупцияга қарши кураш тўғрисида»ги конвенциянинг 37-моддасига кўра, конвенцияга аъзо мамлакатлар бу турдаги жиноятларни аниқлаш, тергов қилиш, исботлаш ёки бошқа турдаги зарур маълумотларни ваколатли органларга тақдим этадиган шахсларни рағбатлантириши учун тегишли чораларни кўриш мажбуриятини юклайди [5].

Мазкур Низомнинг 8-бандига асосан, коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахслар қуйидаги асослардан бири мавжуд бўлганда бир марталик пул мукофоти билан рағбатлантирилади:

1) фуқаролар ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан ўзларига нисбатан пора талаб қилган шахс ҳақида ёки ўзларига маълум бўлган коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида коррупцияга қарши курашувчи органларга берган хабари асосида бундай ҳуқуқбузарлик фош этилиши;

2) нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотининг ёхуд давлат органининг, давлат иштирокидаги ташкилотнинг ёки фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органининг хизматчиси ўзига нисбатан пора беришни таклиф этган ёки пора талаб қилган шахс ҳақида ёхуд ўзига маълум бўлган коррупцияга оид

хуқуқбузарлик ҳақида коррупцияга қарши курашувчи органларга (коррупцияга қарши курашувчи органларнинг ходимлари эса бевосита ўз раҳбарига) берган хабари асосида хуқуқбузарлик фош этилиши;

3) коррупцияга оид жиноятни содир этганлиги учун қидирувда бўлган шахс тўғрисида хуқуқни муҳофаза қилувчи органларга берилган хабар асосида қидирувдаги шахс ушланиши, хуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ходимлари бундан мустасно.

Халқимиз кундалик равишда оммавий ахборот воситалари орқали, шунингдек, мазкур қарор ижроси учун Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетидан ҳар йили қўшимча ўрта ҳисобда 300-500 млн сўм маблағлар ажратилиши кутилаётганлиги [6], ходимлар томонидан пора олмаганликлари сабабли тақдирланганликларини, фуқаролар ва жамоат ташкилотлари томонидан коррупцияга қарши курашганликлари учун рағбатлантирилганлари тўғрисидаги хабарларни кузатиб боришмоқда.

Агентликнинг жамоатчилик кенгаши томонидан берилган маълумотларга таянадиган бўлсак, 2021 йилда республика бўйича жами 5483 нафар шахсга нисбатан 3769 та коррупцияга оид жиноят ишлари кўриб чиқиш учун тегишли тартибда судларга юборилган [7].

Тадқиқотимиз давомида Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги «Коррупцияга оид хуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 829-сонли Қарори ижроси юзасидан Коррупцияга қарши кураш агентлигига сўров хати юборилган. Агентликнинг 2022 йил 4 апрельдаги 03-09/1378-сонли жавоб хатига асосан, 2021 йил давомида мазкур қарор доирасида 18 нафар шахс, улардан 16 нафари пора олиш ва 2 нафари бюджет маблағларини талон-тарож қилганликлари учун рағбатлантирилган [8].

Энди ушбу ҳолатни қиёсий таҳлил этадиган бўлсак, коррупция соҳасида жами кўриб чиқилган ишларнинг 0,47% ёки бошқача айтадиган бўлсак, ҳар 200 та ишнинг 1 таси доирасидагина уни фош этишда иштирок этган фуқаролар тақдирланганлигини кўришимиз мумкин.

Фикримизча, бу жуда ҳам паст кўрсаткич ҳисобланади. Зеро мазкур масаланинг асосий сабабларидан бири, Вазирлар Маҳкамасининг ушбу қарори ижроси юзасидан нафақат фуқаролар, балки ишни судга қадар юритишга масъул бўлган баъзи ходимларнинг ҳам хабарсиз эканлигини, хабари борлари ҳам ушбу нормани қўлламаганликларини гувоҳи бўлишимиз мумкин. Жумладан, ўтказилган сўровда иштирок

этган амалиёт ходимларидан иборат респондентларнинг респондентларнинг 73% мазкур нормаларни қўлламагнликларини, 7% тергов органларига қўмаклашиш фуқароларнинг бурчи бўлганлиги сабабли уларни рағбатлантиришни лозим топмаслигини, 13% жамоатчилик вакиллариининг иш, ўқиш ёки яшаш манзилларига тақдимнома киритганлигини ва 7% уларни пул ёки совғалар билан рағбатлантирганлигини маълум қилганлар [9].

Демак, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва фуқароларимизнинг мазкур масалада ҳуқуқий билимларини ошириш олдимизда турган муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Чунки, коррупция соҳасидаги жиноятларни содир этаётган иккала томон ҳам унинг фош этилмаслигидан манфаатдор бўлади. Мазкур жиноятлардан эса, жамиятимиз зарур кўради. Шундай экан, унга қарши кураш кенг жамоатчилик билан йўлга қўйилган мустаҳкам ҳамкорлик орқали амалга оширилиши лозим бўлади.

Зеро, Шавкат Мирзиёев таъкидлаганларидек: «Агар ҳамма бирдек жон куйдириб, оилалар муаммоларидан тўлиқ хабардор бўлиб, уларни ҳал этишга қўмаклашган, жиноятчиликнинг барвақт олдини олганда эди, бугун натижалар умуман бошқача бўларди. Афсуски, жиноятчиликка қарши курашишда ҳалигача эскича ишлаш тизимидан воз кеча олмаяпмиз. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар бу фаолиятга кўрсаткичларни олдинги давр билан таққослаш орқали баҳо бериб келмоқда. Аслида битта бўлса ҳам жиноят бўлгани ҳаммамизни ташвишга солиши керак» [10]. «Бугунги кунда ислохотларимиз самараси кўп жиҳатдан тўртта муҳим омилга – яъни, қонун устуворлигини таъминлаш, коррупцияга қарши қатъий курашиш, институционал салоҳиятни юксалтириш ва кучли демократик институтларни шакллантиришга боғлиқ» [11].

Хулоса ўрнида айтишимиз мумкинки, жиноятларни олдини олиш соҳасида ишни судга қадар юритишга масъул органлар ва жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлигини такомиллаштириш кўп жиҳатдан қонунларимиз, қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатларимизни такомиллаштиришга, шунингдек амалиётчи ходимларимиз томонидан ишни юритиш давомида мавжуд нормалар ва таъсир чораларидан самарали фойдалана олишларига боғлиқдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Якубов Ш.У Давлат ва фуқаролик жамияти институтлари ҳамкорлигининг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш 12.00.02 – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ. Молия ва божхона ҳуқуқи.

Юридик фанлари доктори DcS илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат Бошқаруви Академияси – Тошкент 2018. – Б.34 (270 б). <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/> (Мурожаат қилинган сана: 21.01.2022)

3. Жамоатчилик назорати: назария ва амалиёт / Масъул муҳаррирлар: фалсафа фанлари доктори, профессор Ш.О. Мамадалиев, тарих фанлари доктори, профессор К.Норматов. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академия, 2017. – Б. 67 (166 б).

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги «Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 829-сонли Қарори <https://lex.uz/docs/5193571> (Мурожаат қилинган сана: 09.03.2022)

5. Конвенция Организации Объединенных Наций Против Коррупции Нью-Йорк, 31 октября 2003 года <https://lex.uz/docs/1461327> (Мурожаат қилинган сана: 09.03.2022)

6. Коррупция ҳақида хабар берганларни рағбатлантириш учун йилига 500 млн сўмгача маблағ ажратилиши кутилмоқда <https://kun.uz/news/2021/01/08/korrupsiya-haqida-xabar-berganlarni-ragbatlantirish-uchun-yiliga-500-mln-somgacha-mablag-ajratilishi-kutilmoqda> (Мурожаат қилинган сана: 09.03.2022)

7. 2021 йил коррупцион жиноятлар оқибатида Ўзбекистонга 110 миллион доллардан ортиқ зарар етказилди <https://kun.uz/news/2022/03/11/2021-yil-korrupsion-jinoyatlar-oqibatida-ozbekistonga-110-million-dollar-dan-ortiq-zarar-yetkazildi> (Мурожаат қилинган сана: 29.03.2022)

8. Коррупцияга қарши кураш агентлигининг 2022 йил 4 апрельдаги 03-09/1378-сонли жавоб хати

9. Сўровнома https://t.me/Science_and_Innovation_uz/200

10. Шавкат Мирзиёев: жиноятчиликка қарши курашишда ҳалигача эскича ишлаш тизимидан воз кеча олмаяпмиз / <https://kun.uz/17729101> (Мурожаат қилинган сана: 19.02.2022)

11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси / <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020> (Мурожаат қилинган сана: 13.02.2022).